

ISSN 1300-9052

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ



ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

Türkiyat  
Araştırmaları  
Enstitüsü  
DERGİSİ

PROF. DR. EFRASİYAP GEMALMAZ ÖZEL SAYISI

SAYI: 17

ERZURUM 2001

## YUNUS EMRE'NİN BİR ŞİİRİNİN GÖSTERGEBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Hülya ÇEVİRME\*

Şiiri göstergebilim açısından incelemek için, şiiri yüzeyden derine, biçimden içeriğe doğru incelemek gerekir. Şiirin asıl anlamı, mesajı, derin yapısında saklı olan karşıtlıklar ve koşutluklar belirlenerek ortaya çıkar .

Yunus Emre'nin şiirini bu bakış açısıyla incelemeye çalışacağız .Anlam araştırması için sözcüklerden başlamak gerekiyor. Sözcüklerin meydana getirdiği anlam ağlarını ve bağıntılarını araştırmak, sözcüklerin dilbilgisel bağıntılarını değerlendirmek, şiiri kesitlere ayırarak yeniden okumak gerekiyor. Göstergebilimci Roland Barthes, bir anlatıyı anlamak için şu aşamaları izlememizi öneriyor.<sup>1</sup>

- 1.Şiirin çözülme süresini izlemek
- 2.Şiirdeki katmanları görmek
- 3.Anlam ve biçim karşılaştırması yapmak

Bu bilgilerin ışığında şiirimizi ele alalım :

Taşın yine deli gönül  
Sular gibi çağlar mısın  
Aktın yine kanlı yaşım  
Yollarımı bağlar mısın

Nidem elim ermez yare  
Bulunmaz derdime çare  
Oldum ilimden avare  
Beni burda eğler misin

Yavu kıldım ben yoldaşı  
Onulmaz bağrımın başı  
Gözlerimin kanlı yaşı  
Irmak olup çağlar mısın

\* Atatürk Üniversitesi Ağrı Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitim Bölümü Öğrt. Üyesi.

<sup>1</sup> Roland Barthes, Göstergebilimsel Serüven, Y.K.Y., (Çev:Mehmet Rifat), İst. 1993, s.15.

Ben toprak oldum yoluna  
Sen aşurı gözetirsin  
Şu karşıma göğüs geren  
Taş bağırlı dağlar mısın

Harami Gibi yoluma  
Arkurı inen karlı dağ  
Ben yarimden ayrı düştüm  
Sen yolumu bağlar mısın

Karlı dağların başında  
Salkım salkım olan bulut  
Saçın çözüp benim için  
Yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi yunusun canı  
Yoldayım illerim kanı  
Yunus düşte gördü seni  
Sayru mısın sağlar mısın

Yunus Emre<sup>2</sup>

Ancak elimizdeki şiir halk şiiri formunda olduğu için, biçim incelemesi yapmakla şiirin ve şairin ayırıcı niteliklerine ulaşamayız. Şiir halk şiiri formundadır ve geleneği takip eder. Burada modern şairlerde gördüğümüz biçim ve anlam arasında çok özel ve kişisel bağlantılar bulamayız. Bu nedenle çalışmamızda yalnızca yöntemin bir bölümünden yararlanacağız ve anlam araştırması üzerinde duracağız. Amacımız halk şiirinde de göstergibilimden yararlanarak yeni bakış açısı getirmeye çalışmaktır.

Şiirin derin yapısı:

Şiiri anlam kesitlerine ayırılım:

### 1. Durum kesiti:

a. Arayış ifade eden sözcükler:

*bulunmaz*: imkansızlık, bulmaktan umudu kesme, çaresizlik

*kanı (hani)*: (nerde), arayış

---

<sup>2</sup> Cevdet Kudret, Halk Şiirinde Üç büyükler, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985, s.90-91.

*elim ermez*; ulaşamama, kavuşamama, çaresizlik

b. Durum ifade eden sözcükler:

*deli gönül*: şikayet, kendinden memnun olmama .

*karlı yaş*: acı, üzüntü,

*avare*: ayrılık, başıboşluk

*karlı dağ*: engel

Şair durum kesitinde arayış içindedir, ancak ulaşamamanın sıkıntısını, acısını çekmekte gönlünün gitmek isteğine de engel olamamaktadır. Gönlüne deli sıfatını vermekle karşısına aklını koymaktadır, yani gönül-akıl çelişkisi içerisindedir.

## 2 Eylem kesiti

*taşmak, akmak, çağlamak*: bilinçsiz eylem

*ermez*: ulaşamama, olumsuz eylem

*yavu kılmak*(*kaybetmek, yitirmek*), gönül akıl çelişkisi, isteksiz eylem

*göğüs germek*: karşı durmak, engel olmak, karşı eylem

*avare oldum*: uzaklaşmak, istenmeyen hareket

*akmak*: Gelmek, coşmak, istenmeyen hareket

*çağlamak* Coşmak, duygulanmak, engel olunamayan hareket

*bağlamak* :Engel olmak, gitmeyi engellemek, karşı eylem

*eğlemek* : gitmesine engel olmak, karşı eylem

*onulmaz*: İyileşmez, olumsuz eylem

*toprak olmak* :ölmek, ölümü göze almak, uğruna her zorluğu göze almak

*aşırı gözetmek*:Uzak durmak,yüz vermemek, fark etmemek, karşı eylem

*arkurı inmek*:Engel olmak, yol vermemek, istenmeyen doğal eylem

*ayrı düşmek*:sevgiliden ayrı olmak, istenmeyen doğal eylem

*saçını çözmek*:üzülmek, ağlamak, karşıdan istenen eylem

*esrimek*:Kendinden geçmek, sarhoş olmak, engel olunamayan eylem

*düşte görmek*:rüyada görmek, istenen ancak rüyada gerçekleşen eylem

Eylem kesitinde ulaşılmak istenen yere ve kişiye ulaşamamanın sıkıntısı ve engeller karşısında olumsuz sonuçlanan eylemlerin verdiği umutsuzluk daha da

belirgin hale gelmektedir. Şair gitmek için hem somut anlamda hem de soyut anlamda engel olarak belirlediğimiz karlı dağdan yardım istemekle, acınacak, dayanılmayacak içinden çıkılamayacak bir konumda olduğunu duyurmaktadır.

### 3. Zaman kesiti

*taştın, aktın, oldum, kıldım, düştüm, gördü:* Şiirin bütününde, geçmiş zamanı ve şimdiki zamanı kapsıyor,

*onulmaz, bulunmaz, gözetirsin:* Geçmiş şimdiki ve geleceği kapsıyor.

*olup, çözüp:* emir kipi (ol, çöz)

*bağlar mısın, ağlar mısın:* istek kipi

*çağlar mısın, bağlar mısın, eğler misin,* şimdide olan ve devam edeceği belirlenen zaman .

Şair anlık bir arayış içerisinde değildir. Eylemlerin kurulma biçimi süreklilik gösteriyor. Geçmişten gelen anda yoğunlaşan ve geleceği de kapsayan sürekli bir gitmek ulaşmak isteği görüyoruz. Ancak olumsuz eylemler anda umutsuzluğa ve kararsızlığa dönüştürken, şairi yardım isteme konumuna getiriyor.

### 4. Duygu kesiti

*taştın yine deli gönül:* coşku,

*aktın yine kanlı yaşım:* - üzüntü, acı

*nidem elim ermez yare:* -çaresizlik, ümitsizlik

*bulunmaz derdime çare:* -ümitsizlik

*oldum ilimden avare:* -kaybetmişlik, yenilmişlik.

*ben toprak oldum yolunda:*-sitem, kırgınlık.

*sen aşırı gözetirsin:* -sitem, kırgınlık.

*ben yarimden ayrı düştüm:*-özlem, ayrılık acısı, üzüntü

*onulmaz bağrımın başı:* -acı, çaresizlik

*saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın?:* sıkıntı, paylaşma

*esridi Yunus'un canı:* akıl ve mantık dışına geçmek

*yoldaşım, illerim kanı:* şaşkınlık, tedirginlik, ümitsizlik

*sayrı mısın, sağlar mısın?:* merak, sıkıntı, tedirginlik, şüphe.

Engellenemeyen coşku ve yoğun acı, derin bir özlem aradığını bulamamanın verdiği ümitsizlik, engeller karşısında çaresizlik ve sitem şairi

istediğinden yani; *yar* dan vazgeçme noktasına getiriyor. Şair artık onun varlığından da şüphe duymaktadır.

### 5. Kişi kesiti:

*gönül*:Deli, taşan, yolları bağlayan, yoldaş, düşman

*kanlı yaş*:yolları bağlayan,

*ben*:Yunus:eli yare ulaşamayan, kanlı yaş akıtan, derdine çare bulunmayan, ilinden avare kalan, burada kalan, yoldaşını yitiren,yoluna toprak olan, yarından ayrı düşen, kendinden geçen, düşünde seni gören, şüphe eden

*yoldaş*:gönül:sürekli taşan, deli, benin (yunus)yollarını bağlayan, engel, düşman

*kanlı yaş* :yolları bağlayan, engel

*sen*: yar yoluna toprak olunan,acımasız, Ben'i fark etmeyen, Benin ayrı düştüğü, düşte görülen, olup olmadığından şüphe duyulan

*bulut* :Ben'e acıması istenen

*karlı dağ* :yolları tutan harami, taş bağırlı, acımasız

Yoldaş, kanlı yaş, bulut, karlı dağ, sözcük ve söz guruplarında kişileştirme (teşhis) varken, şiirde iki kişinin varlığından söz edilebilir: ben ve sen. Ben şairin kendisi yani Yunus Emre, sen:yar.

### 6. Eş değerlikler, Denklikler kesiti:

taştın =<sup>3</sup> çağlar mısın=aktın : acı, akıl ölçüsünün kaybedildiği durum

bağlar mısın=eğler misin: engel olma durumu

ermez= bulunmaz : ayrılık, ümitsizlik durumu

dağ=harami: engel olma durumu

### 7 Zıtlıklar kesiti

gönül /<sup>4</sup> ben

yavı/yoldaş

yol/dağ

toprak/aşurı

sayru/sağlar

<sup>3</sup> Eşdeğerlilik, denklik

<sup>4</sup> Karşıtlık, çelişki

bağlar mısın(eklemek, yolu yola bağlamak)/bağlar mısın

### SONUÇ

Göstergibilim açısından değerlendirmeye çalıştığımız bu şiirin derin yapısı üzerinde durduk.

gönül <sup>5</sup> geçit yol yâr ben toprak yol sayru düş akıl engel k.yaş yavı sen aşırı dağ sağlar gerçek  
yok gitmek acısı aramak  
var kalmak acısı vazgeçmek

Yunus Emre “sen” ve “yar” sözcükleriyle isimlendirdiğine ulaşamamanın derin acısını taşıırken, ulaşmak yolunda çektiği acılara da katlanamıyor. Üstelik “sen”in varlığından, gerçek olup olmadığından da emin olamıyor. Şiir bütünüyle “kalmak” ve “aramak” arasında çelişkinin ve ümitsizliğin bir ifadesidir, diyebiliriz. Kararsızlık ve derin umutsuzluğun getirdiği katlanılamaz acı, şiirin temel izleklerini oluşturuyor .

---

<sup>5</sup> Eşdeğerlilik /karşıtlık